

GOSPODĂRIREA ANIMALELOR ÎN AȘEZAREA NEOLITICĂ DE LA FĂRÇAȘU DE SUS

DE

ALEXANDRA BOLOMEY

Materialul provine din punctul „Pe coastă”, în satul Fărcașu de Sus, comuna Fărcașele, jud. Olt. Punctul este localizat pe terasa inferioară a Oltului, ușor înclinată spre sud-est, tăiată transversal de piriul Teslului¹.

Oasele de animale ce ne-au fost încredințate spre studiu s-au recuperat, după precizările descoperitorului, din gropile (de locuințe) nr. 1, 2, 3 și 5, care s-ar corela cu diversele etape ale culturii Dudești, după cum urmează :

- groapa 1 = Dudești I a (+b?)
 „ 2 = Dudești I b
 „ 5 = Dudești II
 „ 3 = Dudești III

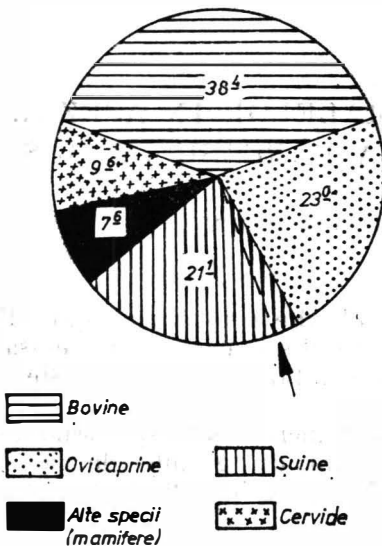
Este poate locul să subliniem că în istoricul cercetărilor osteoarheologice din țara noastră referitoare la culturile neoliticului, aceasta este prima analiză pe material descoperit într-un context al culturii Dudești și, pe de altă parte, împreună cu aceea de la Circea², sint primele analize de acest fel privind neoliticul Olteniei.

Rezultatele analizei cantitative sint cuprinse în tabelele nr. 1 (pe etape de locuire) și 2 (sintetic) și exprimate grafic în fig. 1. Din tabelul 1 pare să rezulte că în decursul timpului a existat o tendință de scădere în exploatarea bovinelor, o fluctuație ușoară în exploatarea ovicaprinelor, o fluctuație marcată în ceea ce privește suinele și, deși ușor crescîndă, în general o exploatare redusă a cervidelor. Dar, deoarece aceste rezultate se bazează pe material provenind din cîte un singur complex pentru fiecare etapă, ar fi hazardat să punem prea mult accent pe ele.

Dacă observația arheologului conform căreia locuințele nu sint contemporane este corectă, atunci este justificată aprecierea numărului minim de indivizi în fiecare locuință. Alegerea criteriilor după care s-a făcut aprecierea numărului minim de indivizi a depins de piesele scheletice recuperate din fiecare groapă (tabelul nr. 3). Material relativ bun în acest scop l-au oferit ovicaprinele din toate nivelele și bovinele din nivelele I b și II. Din păcate nivelul Dudești I a, unde bovinele sint cel mai bine reprezentate (vezi tabelul 1), a furnizat puține maxilare ale acestor animale, așa încît vîrsta lor de sacrificiu, reconstituită numai pe piesele scheletului postcranian, a putut fi apreciată doar în limitele foarte largi pe care le îngăduie asemenea piese (tabelul nr. 4).

¹ M. Nica, *Historica*, 1, 1970, p. 31—51.

² Al. Bolomey, *SCIVA*, 27, 1976, 4, p. 465—475.

Tabelul nr. 1

Repartiția cantitativă a grupelor de mamifere pe etape de locuire

Nivel arheologic	Sigle (in teren)	Specii (sau grupe)	Nr. piese	Nr. min. ind.
Dudești I a	Gr. 1 S.I. Gr. 1, -1,60-1,80 S.I. Gr. 1, c. 2	Bovine	118	9
		Ovicaprines	8	3
		Suine	14	5
		Cervus elaphus	2	1
		Total	142	18
Dudești I b	S.I Gr. 2-1,60 S.I Gr. 2-1,80 S.I c.5 - 1,25 Gr. 2	Bovine	55	4
		Ovicaprines	8	3
		Suine	6	1
		Cervus elaphus	1	1
		Canis lupus	1	1
		C. familiaris	3	2
Total	74	12		
Dudești II	S.I-1,00-1,20 S.I c. 8-1,00-1,10 S. II Gr. 5 c. 1	Bovine	33	3
		Ovicaprines	2	2
		Suine	8	2
		Cervus elaphus	1	1
		Canis familiaris	1	1
		Total	45	9
Dudești III	S.I-0,80-0,90 S.I-1,10 S.I Gr. 3	Bovine	58	4
		Ovicaprines	12	4
		Suine	11	3
		Cervus elaphus	2	1
		Capreolus	1	1
		Total	84	13

Așa cum remarcăm cu altă ocazie ³, oasele descoperite în locuințe oglindesc neglijența și lipsa de spirit gospodăresc a celor ce au trăit în locuințele respective. De aceea, în cazul materialului osteologic din locu-

Tabelul nr. 2

Repartiția numărului de piese (Nr. p) și a numărului minim de indivizi (NMI) pe grupele de mamifere (toate nivelele)

	Nr. p.	NMI	% Nr. p.	%NMI
Bovine	264	20	76,5	38,4
Ovicaprlnre	30	12	8,6	23,0
Suine	39	11	11,0	21,1
Cervide	7	5	2,0	9,6
Alte specii	5	4	1,4	7,6

Tabelul nr. 3

Criterii de apreciere a numărului minim de indivizi (NMI)⁴

	Bovine		Ovicaprline		Suine	
	NMI Virstă	Criteriu	NMI Virstă	Criteriu	NMI Virstă	Criteriu
N.I.a	1 sub 6 luni	Atl. Cx, D3	1 sub 1,5 -2 ani	Mc. dist. neepif.	1 inf.-juv	Tb
	2 sub 1-1,5 ani	2 H. dist. st.	2 4-6 ani	2Mdb. st	3 sub 1 an	3 Sc. st
	6 peste 1-1,5 ani	6 R. pr. dr.			1 ad.	C ♂ masiv
N.I.b	1 5-6 luni	Mdb. st	2 6-12 luni	2 Mdb. st	1 sub 1 an	toate piesele
	1 ≈ 15 luni	" "	1 1,5-2 ani	Dent. inf. dr		
	1 sub 2-3 ani	" "				
	1 peste 2-3 ani	Mdb. dr				
N.II	1 6-7 luni	Mdb. dr	1 2-6 luni	Mdb. dr.	2 -	2 Sc. st
	1 1,5 an	" "	1 8-10 ani	" "		2 U.st
	1 adult	" "				
N.III	3 între 2 și 3,5 ani	3 Clc. dr	4 3-8 ani	4 Mdb. dr	2 sub 8-10 luni	Craniu
	1 matur	M ₈ -M ₉ f. uzați			1 matur	Craniu

ințe, este de așteptat un număr mai mare de piese de dimensiuni mici (carpiene, tarsiene, falange, dinți izolați, așchii de oase), care fie au scăpat atenției gospodarilor vremii, fie au fost cărate prin circulație, odată cu pământul (noroiul). De asemenea, atunci când, în cursul analizei, se pro-

³ *Ibidem*, p. 465-466.

⁴ În rubricile „Criteriu” s-au folosit următoarele prescurtări: Atl = atlas, Cx = coxal, H = humerus, R = radius, Mdb = mandibulă, Clc = calcaneu, Mc = metacarp, Tb = țibie, Sc = scapulă, C = canin, U = ulnă, pr = proximal, dist = distal, dr = drept, st = stîng.

cedează la repartitia materialului recuperat din săpătură pe segmentele scheletului, este de așteptat o mare discontinuitate. Or, materialul osteologic analizat nu confirmă asemenea așteptări: oasele mărunte lipsesc aproape complet, mai ales în ceea ce privește animalele de talie mică și mijlocie (ovicaprine, carnivore, chiar și suine); în schimb, oasele de dimensiuni mari sînt dominante. Astfel, doar din Gr. 1 provin nu mai puțin de 8 extremități distale și 2 proximale de humerus, 3 distale de femur ș.a., deci tocmai din categoria oaselor foarte mari. Dealtfel și totalul de 142 fragmente (din care numai 24 de proporții mici și mijlocii), reprezintă mult prea mult pentru un spațiu în care se mai și locuia! Situația se repetă, este drept la scară mai redusă, în gropile nr. 2, 3, 5. Dar și în cazul acestora, lipsa tocmai a oaselor mărunte îndeamnă la ipoteza mai degrabă a unor gropi de deșeuri, decît de locuințe.

Pe de altă parte, autorul săpăturilor afirmă săparea a 11 gropi; dar nu aflăm nici un fel de date privitoare la întinderea așezării, intensitatea locuirii, diferențe (sau asemănări) între cele 3—4 faze de locuire identificate pe baza tipologiei ceramicii. Această lipsă de informații privind realitatea din teren îngreuiază mult analiza osteologică, deoarece ea își pierde sensibil din caracterul de precizie pe care ar trebui să-l aibă. În asemenea situație, nu există decît soluția de a comasa datele și de a le analiza fără a ține cont de diferențele cronologice, de eventualele modificări de la o etapă la alta, de cauzele de acumulare, de gradul de omogenitate a eșantionului etc.

Populația de bovine era de dimensiuni moderate spre mari. Nici un segment scheletic nu s-a găsit însă în suficient de multe exemplare pentru ca parametrii săi să constituie o serie cit de cit completă. Aprecierea robusteții animalelor s-a făcut comparativ, și anume, prin comparare cu serii cronologice anterioare, față de care sînt mai mici (Cîrcea și, în măsura posibilului, material din așezări Criș) și posterioare (așezări Boian), față de care sînt în medie mai mari (fig. 2).

Erupția dentară și gradul de uzură al molarilor înlesnesc o apreciere în limite mai strînse a vârstei de sacrificiu a animalelor. Dar, pe baza acestor piese nu au fost identificați decît 8 indivizi din totalul celor 20 apreciați (vezi tabel nr. 4). Din acești 8 indivizi, 50% au fost omoriți înainte de a atinge vîrsta maturității sexuale (2—2,5 ani), iar 37,5% între 2 și 4 ani, adică la vîrsta optimă de reproducere, un singur individ depășind vîrsta de 4 ani. O asemenea repartitie a grupelor de vîrstă reflectă în mod vădit că principalul scop urmărit era producția de carne și nu obținerea altor avantaje economice, cum ar fi forța de tracțiune a bovinelor sau produsele lactate. Cu toate acestea, în condițiile respectării acestei proporții între subadultii și maturii sexual sacrificați, se putea asigura menținerea efectivului prin spor natural, fără riscuri de supra-exploatare a lui. În ceea ce privește raportul între numărul de femele și de masculi sacrificați s-ar părea că nu era departe de 1 : 1 (în orice caz așa ar fi după coxale; după metapodii, proporția masculilor ar fi chiar ceva mai mare).

În schimb, dacă se judecă în același fel, dar se operează cu fragmentele scheletice pentru aprecierea vârstei, atunci procentul de sacrificiu al animalelor între 2 și 4 ani ar fi peste 58, ceea ce nu ar mai însemna protejarea stocului de reproducere.

Din păcate, rezultatele obținute prin folosirea celor două categorii de criterii de stabilire a vârstei nu pot fi comasate, deoarece toate sau cel puțin o parte din mandibule și fragmente scheletice pot proveni din corpul aceluiași individ.

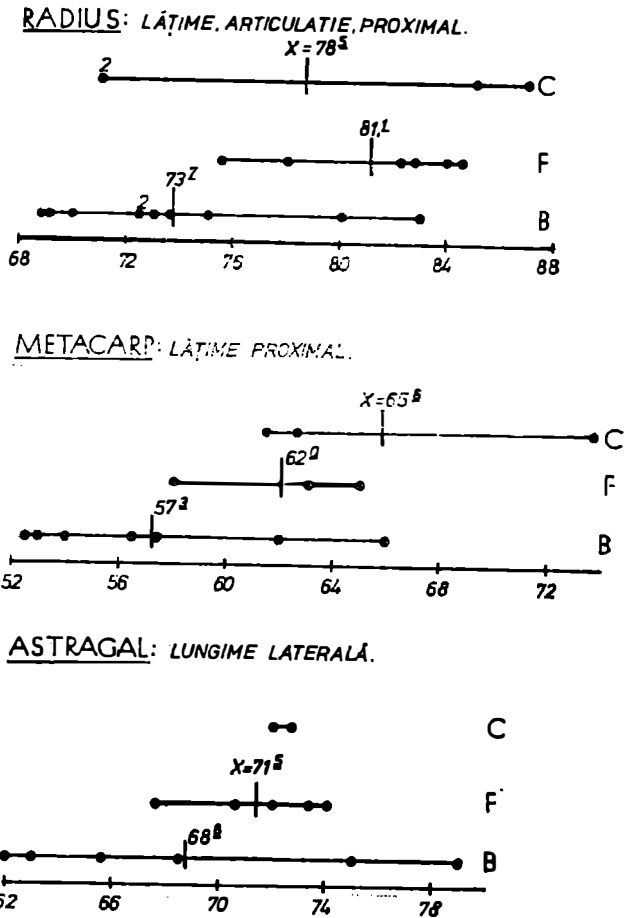

Fig. 2. Diagrame comparative privind cîțiva parametri la bovine (C = Clrcea, F = Fârcașu, B = Căscioarele (nivel Boian))

Așadar, rămîne un semn de întrebare în ceea ce privește exploatarea rațională din punctul de vedere al crescătorului de vite care urmărește înmulțirea cirezii. În mod sigur însă, din punct de vedere economic, se urmărea în exclusivitate producția de carne.

Materialul de ovicaprine se prezintă după cum urmează: În Gr. 1 (nivel I a) s-au identificat pe baza scheletului post-cranian numai resturi de *Ovis*; în Gr. 2 (nivelul I b) un fragment de craniu și un fragment de humerus aparțin tot oii; în nivelul II, puținele piese nu înlesnesc determinarea genului; printre piesele din nivelul III există și un corn de berbec, un fragment de metatars foarte gracil tot de *Ovis* și un fragment de humerus, foarte caracteristic, de capră. Așadar, numai în nivelul III s-au iden-

tificat ambele genuri. Materialul în ansamblu este însă prea puțin și prea fragmentar pentru a se afirma că în fazele de locuire precedente nivelului III nu au existat capre. S-ar părea, în orice caz, că erau mai multe oi decît capre.

Tabelul nr. 4

Bovine: vîrsta de sacrificiu

Vîrsta :	După dentiția mandibulei		După schelete		
	NMI	%	NMI	%	
0-6 luni	0	} 50,0	1	} 61,6	
6-12 luni	2		2		
1-1½ an	2				
1½-2 ani	0	} 37,5	3		
2-2½ ani	0				
2½-3 ani	2				
3-3½ ani	0		6		
3½-4 ani	1				
peste 4 ani	1				
	8		12		

De reținut că identificarea genului nu s-a făcut niciodată pe baza mandibulelor care se prezintă fragmentare, fără ramuri ascendente, în majoritate cu corpul deteriorat. Deoarece vîrsta de sacrificiu se va discuta tocmai pe baza fragmentelor mandibulare (tabelul nr. 5), sîntem în imposibilitatea de a preciza dacă toate provin de la același gen sau, dacă nu, cum anume se repartizează între cele două genuri.

Cît privește vîrsta de sacrificiu a ovicaprelor sînt de remarcate 2 aspecte : puține animale sub 6 luni și frecvența crescută a animalelor de vîrstă avansată (peste 4 ani).

Tabelul nr. 5

Ovicaprine: Vîrsta de sacrificiu (după dentiția mandibulei)

Stadiul de uzură ⁵	Vîrsta	Eșantion	
		NMI	%
A	0-2 luni	0	—
B	2-6 luni	0	—
C	6-12 luni	1	12,5
D	1-2 ani	1	12,5
E	2-3 ani	0	—
F	3-4 ani	2	25,0
G	4-6 ani	2	25,0
H	6-8 ani	1	12,5
I	8-10 ani	1	12,5
		8	

⁵ Stadiile de uzură s-au folosit după S. Payne, *Anatolian Studies*, 23, 1973, p. 281-303.

Frecvența crescută a animalelor între 4 și 10 ani înseamnă păstrarea lor chiar după depășirea vârstei optime de reproducere⁶, ceea ce indică —invers decît pentru bovine—urmărirea exploatării cît mai îndelungate a produselor lactate și, în cazul oii, probabil a lînii.

Asupra porcinelor sînt puține de spus : adultul din nivelul I a, identificat pe baza unei defense, este un mascul de mistreț. Marea majoritate a materialului provine de la animale foarte tinere, restul este foarte fragmentar, așa încît nu sînt îngrădite aprecieri asupra speciei, taliei, raportului între sexe etc.

Judecînd economia animală din așezarea de la Fărcașu de Sus, după raportul dintre speciile (sau grupele de specii) cu valoare economică în viața comunității, sînt de reținut mai cu seamă : 1) exploatarea destul de intensă a ovicaprinelor și 2) exploatarea redusă a cervidelor (fig. 1). Prin prima trăsătură, Fărcașu de Sus se apropie mai mult de unele așezări mai vechi din România (ex. Gura Baciului, Pogorăști); un asemenea procent de ovicaprine nu se întilnește niciodată în așezările neolitice mai noi (cu cultură Boian) din Cîmpia Română.

Prin a doua trăsătură se realizează o situație inversă : o mai mare apropiere de așezările Boian, deși în acestea procentele de cervide sînt și mai reduse. Și procentele de bovine sînt mai asemănătoare cu cele din stațiunile Boian.

Din analiza de mai sus se desprind așadar următoarele : 1) în contextul neoliticului din Valea Dunării, din punct de vedere al exploatării resurselor animale, Fărcașu de Sus se plasează într-o poziție intermediară între Cîrcea și așezările culturii Boian ; 2) scopul principal (sau exclusiv ?) în gospodărirea bovinelor era producția de carne ; dat fiind talia mare a animalelor și cantitatea de carne obținută va fi fost satisfăcătoare ; 3) scopul principal în gospodărirea ovicaprinelor era folosirea produselor secundare.

Pentru a hotări dacă aceste trăsături ale economiei animale erau răspindite în toată aria culturii Dudești sau erau proprii numai așezării de la Fărcașu de Sus sînt necesare cercetări comparative în mai multe așezări datînd din aceeași perioadă.

ANIMAL HUSBANDRY AT THE NEOLITHIC SITE OF FĂRCAȘU DE SUS

ABSTRACT

The site is located in the province of Oltenia, on the lower terrace of the river Olt, in the vicinity of its tributary, the Teslui.

Animal bones were recovered from four pits (Nos 1, 2, 5, 3). On the basis of pottery typology the pits were assigned to successive chronological phases of the Dudești culture (approx. 5th millenium B.C.).

⁶ Deoarece la oi prima fătare se produce în jurul vârstei de 8 luni și durata „vieții economice” este de 5—6 fătări, înseamnă că păstrarea oilor peste vârsta de 5—6 ani nu mai urmărește în nici un caz reproducerea. Cf. Al. Fortunescu, *Zootehnie generală și genetică*, București, 1965.

nological differences justified a separate analysis of the bone material from every pit (Tables 1 and 3). It seems that the exploitation of animal resources differed slightly in the various phases, but since there is only one pit for every phase it is wiser to wait for further excavations.

The age at which cattle were killed suggests that they were kept almost exclusively for meat. In primitive breeds a cow calves first at $1\frac{1}{2}$ —2 years. The yield of milk is higher only after the third calf, hence after the animal is 5—6 years old (when it also reaches full strength). But only one individual in the sample is over 4 years (Table 4).

Conversely, caprovines were kept to the age of 8—10 years (Table 5) although sheep at least breed less or become barren after about 5 years. This suggests that caprovine husbandry was aimed at wool, perhaps also at milk, and at meat production.

The rate of over 20% caprovine exploitation (Fig. 2) parallels the site at Fărcașu with earlier Neolithic sites (Gura Baciului, sites of the Criș culture). The small rate of red deer exploitation (less than 10%) recalls the economy of younger settlements (of the Boian culture) in the Romanian Plain.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. Groups of species: relative frequencies.

Fig. 2. Cattle: comparison between a few parameters (C = Clrcea, F = Fărcașu, B = Căscioarele, Boian cultural level)